

**XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ
METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES**

UOT 372.881.111.1

Fəridə Məşi qızı Hüseynova
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
Ümumi pedaqogika kafedrasının baş müəllimi
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0250-3467>

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN NƏZƏRİ ƏSASLARI

Фарида Машу гызы Гусейнова
доктор философии по педагогике,
старший преподаватель кафедры Общей педагогики
Азербайджанского государственного педагогического университета

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНИВАНИЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА**

Farida Mashi Huseynova
doctor of philosophy in pedagogy, senior lecturer at the department of General pedagogy of
Azerbaijan State Pedagogical University

**THE THEORETICAL BASIS FOR ASSESSMENT
IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING**

Xülasə. Məqalənin məqsədi ali təhsildə ingilis dili bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsində yeni elmi-nəzəri yanaşmalar və prinsiplərdən bəhs edir. Tədqiqat məqaləsi dil qiymətləndirməsində nəzəri yanaşmaların praktikada zəif tətbiqinə istiqamətlənib. Məqalədə ingilis dili üzrə bilik və bacarıqların yeni nəzəri mülahizələrə əsasən qiymətləndirilməsində yeni perspektivlər araşdırılır. Araşdırılan sahələr ingilis dilinin müxtəlif məqsədlər öyrənilməsi onun səviyyələrini müəyyən etməyə imkan verir və qiymətləndirmənin rolunu zəruri edir.

Açar sözlər: *qiymətləndirmə, dil səviyyələri, nəzəri prinsiplər, konseptual yanaşma*

Резюме. Цель статьи – обсудить новые научно-теоретические подходы и принципы оценивания знаний и навыков английского языка в высших учебных заведениях. В исследовательской статье основное внимание уделяется слабому применению теоретических подходов в оценке языка на практике. В статье рассматриваются новые перспективы оценки знаний и навыков английского языка на основе новых теоретических соображений. Направления исследования позволяют определить различные уровни владения английским языком и делают необходимой роль оценивания.

Ключевые слова: *оценивание, языковые уровни, теоретические принципы, концептуальный подход*

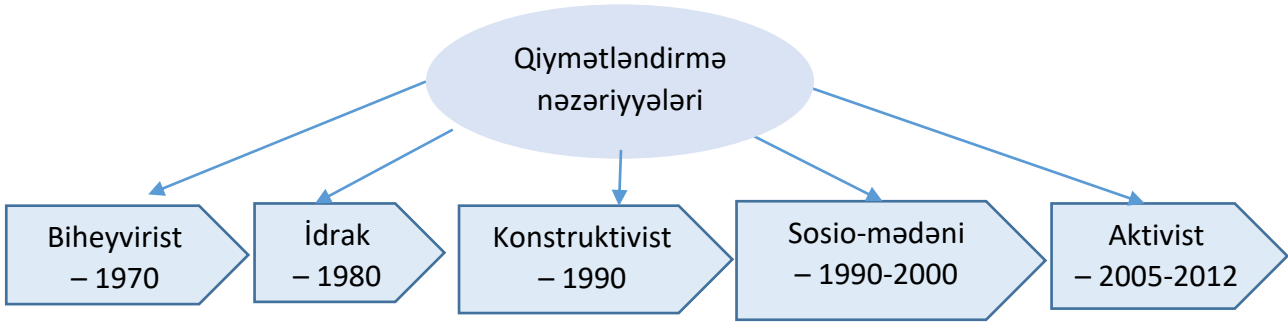
Summary. The purpose of the article is to discuss new scientific-theoretical approaches and principles in the assessment of English language knowledge and skills in higher education. The research article focuses on the poor application of theoretical approaches in language assessment to practice. The article examines new perspectives in the assessment of English language knowledge and skills based on new theoretical considerations. The researched areas allow to determine the different levels of learning the English language and make the role of assessment necessary.

Key words: *assessment, language levels, theoretical principles, conceptual approach*

1. Giriş. Qiymətləndirmə nəzəriyyələri

Xarici dil üzrə bilik və bacarıqların qiymətləndirilməsi ətrafında bir çox suallar müəllimlər, tədqiqatçılar və mütəxəssislər tərəfindən araşdırılır, linqvistik və psixoloji paradimlardan olan yeni baxışlar və çoxsaylı metodik yanaşmalar haqqında müxtəlif fikirlər müzakirə olunmaqdadır.

Xarici ədəbiyyatında qiymətləndirmədə üç perspektiv “biheyvirist”, “koqnitiv”, “konstruktivist” nəzəriyyələrlə əlaqələndirirlər. Böyük Britaniya təhsilində dil bacarıqlarının qiymətləndirilməsi bəzən “biheyvirist”, “konstruktivist” və “sosio-mədəni” və ya “aktivist” nəzəriyyələrinə uyğun gəlir.

Şəkil 1. Təlim və qiymətləndirmə nəzəriyyələri

70-ci illərdə *davranış* nəzəriyyəçilərinin (Pavlov, James Watson, B.F. Skinner və Thorndike) fikirlərinə görə bəzi müasir müəllimlərin təlim keçdiyi dövrlərdə dominant nəzəri perspektiv olaraq davranış modifikasiyası tədris proqramlarında, eləcə də gündəlik təcrübədə tətbiq olunmağa başladı. Bu nəzəriyyədə peşəkar dil bilmə eyni zamanda davranış səviyyəsini də müəyyən edirdi. Bu nəzəriyyəyə görə təlim mühiti müəyyənədicilərin amil kimi, xarici stimullara şərti cavab verməli, mükafatlandırma, tərif və ya cəzalandırma güclü üsullar kimi tətbiq edilirdi.

İdrak nəzəriyyəsi, dil bacarıqlarını səthi səviyyəli düşüncələrdən, məlumat, proseslər üzrə qiymətləndirir, dərin strukturlar, sxemlər üzərində mexanizmlərin dəyişilməsinə, taksonomik quruluşa malik olaraq geniş idrak sisteminin mövcud olduğunu irəli sürür. Nəzəriyyəyə əsasən dil bilikləri üzrə koqnitiv test zehni funksiya ilə bağlı problemləri yoxlanılır, biliklərin beyin düşüncələri ilə necə əməl etməsini göstərilir. Bu məqsədlə, test sadə suallara cavab verməyi və sadə testləri yerinə yetirməyi əhatə edirdi. Test həmçinin koqnitiv skrining testi və ya koqnitiv qiymətləndirmə adlanır. Koqnitiv qiymətləndirmə fərdin öyrənmə ilə bağlı güclü və çətinliklərinin profilini verir, çünki o, idarə olunan şəkildə həmin anda necə davrandıqlarının şəklini təqdim edir (şəkil 1).

Konstruktivist modeldə tələbələr öz öyrənmə prosesində fəal iştirak etməyə cəlb olunurlar. Bu model 5 mərhələdən ibarət olaraq iştirak etməyi, kəşf etməyi, izah etməyi, işlətməyi və qiymətləndirməyi həyata keçirir. Müəllim daha çox vasitəçilik edən, sövq edən və tələbələrin öyrənmələrini inkişaf etdirməyə və qiymətləndirməyə kömək edən bir vasitəçi kimi fəaliyyət göstərir. Bu zaman müəllim öyrənmələri dilin istifadəsində oxuyub-anlamaya, proqnozlaşdırmağa, izah etməyə, mübahisə etməyə, öz fikirlərini müdafiə etməyə təşviq edir. Bu baxımdan tələbə mərkəzli qarşılıqlı əlaqədən istifadə edən konstruktivist yanaşma ənənəvi müəllim mərkəzli yanaşmanı təkzib edir.

Sosio-mədəni nəzəriyyə üzrə qiymətləndirmə cəmiyyətin fərdi inkişafa verdiyi töhfələrə baxan psixologiyanın yeni bir sahəsi kimi sosial davranışları yoxlayır və formalaşdırır. Bu nəzəriyyə 1990-cı illərdən təhsil mühitində qabarıq şəkildə özünü büruzə verir və eləcə də sosiallaşmada tətbiq oluna bilər.

Sosio-mədəni öyrənmə nəzəriyyəsi təlim olaraq öyrənmələrin düşüncələrini və öyrənmə üçün qiymətləndirməyə nail olmaqda çətinlikləri həll etməyə kömək edə bilər. Öyrənmə üçün qiymətləndirmə səriştə əsaslı təhsil proqramlarının həyata keçirilməsində ən cəlbedici motivasiya üsulu kimi qeyd olunur. Qiymətləndirmədə “*mədəniyyət*” mövzusu üzrə multikultural bilik-

lərin qazanılması səviyyəsi yoxlanılır. Buraya ingilis dilli ölkələrin sosial davranışı və normaları, qanunları, adət və ənənələri, mərasimlər, dil, inanclar və dəyərləri, incəsənət və mətbəx həyatı daxildir. Burada qiymətləndirmənin əsas məqsəd və məzmunu standartlaşdırılmış testlərə mədəni əsərlər kimi baxmaq və ünsiyyətdə istifadə etməkdir (şəkil 1).

Sosial aktivizm nəzəriyyəsi konstruktivizm düşüncələrin məhsulu kimi meydana gələrək təlimdə birgə öyrənmə fəaliyyətlərini sosial mühitdə reallaşdırır.

Burada tələbələrin problemin həllində taktika və strateji yol seçməsi bacarığı, pragmatik fəallığı və axıncı nitqi, inandırma bacarığı qiymətləndirilir. Kontekstual xarakter daşıyan aktivizm nəzəriyyəsi qiymətləndirmənin tətbiqində ən çox nəzərə alınan bacarıqları dəyərləndirir. Buraya pragmatik girişdə söz seçimi, strateji davranış nümayişi, bədən dili, jest və mimikanın düzgün istifadəsi, informasiyanın ötürülməsi yollarını seçməsi, təqdimat bacarıqları və s. fəal davranışların qiymətləndirilməsi daxildir (şəkil 1).

1. Qiymətləndirmənin konseptual məqsədi və vasitələri

Məlumdur ki, inkişaf etmiş cəmiyyətlərdə olduğu kimi xarici dil, xüsusilə də ingilis dili müəyyən bir qrup öyrənənlərin ehtiyaclarını ödəmək üçün ən yaxşı və ən uyğun vasitədir. Bu məqsədlə, tədris metodunun inkişafına diqqət yetirən dil tədrisi və öyrənmə sahəsi ortaq ünsiyyət məqsədlərinə çatmaq üçün ingilis dilindən səmərəli istifadəni gözləntiyə çevirir. Bu baxımdan mövcud şəraitdə müxtəlif məqsədlər üçün ingilis dilinin yüksək səviyyədə istifadəsi daha geniş əhatə dairəsinə daxil olub iqtisadiyyat, mədəniyyət, turizm, tibb, hüquq, maliyyə və ya aviasiya kimi sahələrə də təsir etməyə başlamışdır. Buna uyğun olaraq, ingilis dilinin hansı səviyyədə öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi sahəsinə olan ehtiyaclar fərqli baxışlardan təhlil edilərək daha dərin anlayış və nəzəri yanaşmaların araşdırılmasını tələb edir. Digər məqsəd olaraq, dil sahələri müəyyən dil bacarıqlarının uyğun səviyyədə olmasını tələb edir və bu tələbin yerinə yetirilməsinin elmin nəzəri mahiyyətinin şərh dilin tədrisində yalnız *qiymətləndirmə* konsepsiyası ilə ölçülür. Bu konsepsiya dilin öyrənilməsinə əlaqəli şəkildə onun tətbiqi metodikası ilə izah edir. Buna əlavə olaraq, qiymətlən-

dirmə əsasında müəyyən edilən səviyyəyə öyrənənlərə səmərəli ünsiyyət qurmaq və peşəkar fəaliyyət göstərməsi üçün bir ölçü meyarına çevrilir.

Qiymətləndirmənin konseptual məqsədi həm müəllim və həm də öyrənənlərə baza bilik və bacarıqlara nail olmaq üçün yol xəritəsi təsvirini yaradır. Universitetlərdə xarici dil kurikulumun planlaşdırılmasında kompleks bacarıqlar bu xəritədə nəzəri dinamik xətti üzrə vacib bacarıqlar kimi təqdim edilir. Öyrənmə mühitinə gəldikdə, bu nəzəriyyələr tələbələrin bacarıq səviyyəsinə uyğun olaraq gözlənilən bacarıqları əldə etməkdə iyerarxiyaya əsaslanır. Sübut olunmuşdur ki, qiymətləndirmə zamanı bu baza biliklərin nəzərə alınması bir çox hallarda müsbət nəticə verir və burada dilin hansı şəkildə qazanılması üçün qiymətləndirmənin təsirini izah etmək üçün müəllimin rolu təlimatları düzgün şərh etməkdir. Çox zaman qeyri-spesifik tərif və səhvlərin düzəldilməsi şəkildə olan müsbət rəy, stimül və cavab arasında əlaqə yaratmaq üçün istifadə olunur. Burada proqram vasitəsilə onların irəliləyiş sürətinə görə fərdi olaraq ən yaxşı şəkildə öyrədilməsi nəzərdə tutulur.

Hattie (2012) qeyd edir ki, qiymətləndirmə öyrənənlərə və müəllimlərə öyrənmə məqsədinə diqqət yetirməyə kömək edir və tələbələrə "*mükəmməlliyin*" nə olduğunu anlamağa, dili təkmilləşdirmək üçün məsuliyyətli olmağa və irəliləyişlərini planlaşdırmağa kömək edir. Buradan aydın olur ki, qiymətləndirmə və öyrənməni inteqrasiya olunmuş tam bir prosedurdur. Tədqiqatçı alim qeyd edir ki, təlim məqsədlərinin aydınlaşdırılması və tələbə öyrənməsi ilə bağlı rəylər tədris və təlim strategiyalarının işlənilməsinə birbaşa təsir edəcək. Hattinin təhlilində *əks əlaqə* (feedback) güclü təsir vasitəsi kimi tələbə nailiyyətlərinə müsbət təsir göstərən ən unikal vasitə kimi dəyərləndirilir. Əks əlaqədə müəllim dil bilik və bacarıqlarının qazanılması sahəsində əldə olunan irəliləyişləri necə tənzimləmək yollarını izah etməsi çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əks əlaqənin vacibliyi bir də onunla izah olunur ki, müəllimlər öz tədrislərini effektiv şəkildə dəyişdirmək üçün tələbələrədən məlumatlara ehtiyac duyurlar.

Müləhizələr qeyd edir ki, dilin qiymətləndirilməsi hər hansı bir dildə istifadəçinin dil biliyinin ölçüsüdür. Təlim prosesində aparılan qiym-

mətləndirmə tələbələrin öyrəndiklərinin hansı səviyyədə olması, necə başa düşmələri, müəllimin təlimat və dəyərləndirmə qərarları haqqında olan bir mexanizmdir. Öyrənmənin qiymətləndirilməsi müəllimlərdən öyrənənlərin aldığı biliklərlə bağlı mühakimə yürütməyi və tələbələrin bildikləri barədə müəllimlərlə və öz həmyaşıdları ilə ünsiyyət qurmağı tələb edir. Bu, standartlara istinad edilən təlim planında da bir çərçivə yarada bilər.

Uilyam (Wiliam, D.) qeyd edir ki, qiymətləndirmə daha sonra üç mərhələdən ibarət bir dövrə, *sübutların əldə edilməsi, sübutların şərh edilməsi, yeni fəaliyyətə keçmə* kimi qəbul edilir. Buradan belə qənaətə gələ bilərik ki, qiymətləndirmə üç fazadan ibarət bir prosesdir. Buna zidd olaraq, bəzi tədqiqatlar iddia edir ki, qiymətləndirmə dövründə iştirak edən hər bir öyrənənə məlumatdan istifadə etmək o qədər də tam aydın deyil və qiymətləndiricilər və istifadəçilərlə bağlı qeyri-müəyyənlik yaranır.

Qiymətləndirmə nəzəriyyələri dil bacarıqlarının qiymətləndirilməsini mürəkkəb bir sistem kimi dinləmə və danışma, oxu, yazı fəaliyyətlərini interaktiv şəkildə yerinə yetirməklə dəyərləndirir. Buna baxmayaraq, nümunələrdən məhdud şəkildə istifadə olunsa da, bilik və bacarıqları haqqında geniş nəticə çıxarıla bilmir. Dilin qiymətləndirilməsini Baçman (2004) "*sistemli və əsaslı şəkildə əsaslandırılmış prosedurlar*" adlandıraraq dil bacarıqları haqqında məlumat toplamaq kimi müəyyən etmişdir.

Son tədqiqatlar dil bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsini sosial konstruktivist öyrənmə nəzəriyyələri ilə əlaqələndirir. Bu yanaşmanı təsvir edən P. Blək və D. Uilyamın (Paul Black və Dylan Wiliamın) irəli sürülən nəzəri fikirləri daha çox təsirli olmuşdur. Mövzunu başa düşmək üçün istifadə edilən zehni modellər və fərziyyələr mürəkkəblik xarakteri daşdığından qazanılan biliklər əvvəlki təcrübələr nəticəsində qurulur və sonda keyfiyyət anlayışı ilə əvəz olunur.

Qiymətləndirmənin nəzəri bazası təkmilləşdirmə yollarını bu formatda təklif edir:

- öyrənənlərə uğur qazanmaq üçün nə etməli olduqlarını dəqiq başa düşməyə kömək etmək
- kifayət qədər düşünmə vaxtı da daxil olmaqla məhsuldar sinif müzakirəsini təşviq etmək

- bütün tələbələrin öz anlayışlarını ifadə etmələri üçün imkanların yaradılması
- tələbələrin öyrənmələrini davam etdirmələrinə və digər tələbələrlə müqayisə etməmələrinə kömək edən rəyin təmin edilməsi, sonra onlara həmin rəy əsasında hərəkət etmələrinə imkan yaratmaq
- öyrənənləri özünüqiymətləndirməyə cəlb etmək və onların bir-birləri üçün öyrənmə resursları olmalarına imkan yaratmaq.

Təlim prosesində müəllimlər və şagirdlər arasında qarşılıqlı əlaqə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qiymətləndirmə növü olaraq *formativ və summativ* qiymətləndirmənin təsviri ənənəvi halda gəlib, lakin bu kontekstdə qeyd etmək lazımdır ki, "*formativ*" və "*summativ*" terminləri qiymətləndirmələri təsvir etmir. Bəzən eyni qiymətləndirmə kimi həm formativ, həm də yekun olaraq summativ qiymətləndirmə məlumatların istifadə olunduğu təsvirlərdir. Bundan əlavə, alimlər qeyd edirlər ki, dil biliklərinin qiymətləndirilməsində "*formativ qiymətləndirmə*" nin effektiv istifadəsində 0,4 və 0,7 standart kənarlaşmalar arasında artaraq, tələbələrin öyrənmə sürətinin 50-70 faiz artmasına bərabər olur (Wiliam, 2018, s. 38). Qiymətləndirmənin nəzəri mahiyyəti əsasən öyrənənləri üç səviyyədə istiqamətləndirməyi təklif edir:

1) Qiymətləndirmə öyrənənin harada, nəyi necə bildiyini müəyyən edir.

Burada dərsin məqsədləri və uğur meyarlarının bölüşdürülməsi öyrənənlərə nəyi hədəflədiklərini və bu məqsədlərə çatmaq üçün nə etməli olduqlarını görməyə kömək edir.

2) Qiymətləndirmə öyrənənin hazırda hansı səviyyədə olmasını göstərir. Burada mövcud dil bilik və bacarıqlarının seçilmiş texnikalarla inkişaf dinamikası inkişaf edir. Təlim zamanı aparılan sorğu-sual müəllimlərə fərdlərin və qrupların dərslər zamanı nələri öyrəndiyini ölçməyə kömək edərək həm müəllimin, həm də tələbələrin istifadə edə biləcəyi öyrənmə sübutlarını yaradacaq.

3) Qiymətləndirmə öyrənənlərin məqsədlərə nail olmasını. Müəllimlər bundan əvvəlki məlumatlardan istifadə edərək istifadə edirlər onlar haqqında seçimləri məlumatlandırmağı öyrənməyin sübutu bir sinif və ya ayrı-ayrı tələbələrlə sonra edəcək.

4) Müstəqil təhsil alma zamanı dili öyrənmələri ilə bağlı qərarlar qəbul etmək üçün əvvəlki nəticələrdən istifadə edilir.

Son zamanlar dil bacarıqlarının qiymətləndirilməsi vasitələrinin tətbiqi dilçilikdə geniş müzakirə olunan mövzudur. Müşahidələrə görə, ənənəvi qiymətləndirmə vasitələri ingilis dilinin tədrisində təcrid olunub və tələbələrin maraqlarına və universitet səviyyəsində dil tapşırıqlarının analitik qiymətləndirilməsinə cavab vermir. Dil müəllimləri universitet səviyyəsində ingilis dilinin keyfiyyətli tədrisinə nail olmaq üçün qiymətləndirmə şkalası və rubrikalarının hazırlanmasının vacibliyi haqqında geniş məlumat verirlər. Məlumat toplamaq üçün sorğular, yarımstrukturlaşdırılmış anketlər və test suallarından istifadə edilmişdir. Nəticələr göstərir ki, dil müəllimləri qiymətləndirməyə gəldikdə bir sıra çətinliklərlə üzləşirlər. Praktikalıq, tələbələrin qorxusu, imtahan dizaynı, inzibati ehtiyaclar və müəllimlərin peşəkar öhdəlikləri kimi bir çox amillər bu çətinliklərə görə günahlandırıla bilər. Müəllimlər dilin qiymətləndirilməsinə mənfi təsir göstərən problem və problemləri həll etmək üçün ənənəvi üsullara üstünlük verirlər. Bu hal isə yorucu mənərə və monoton imtahan modeli təsirini bağışlayır.

Ədəbiyyat nümunələri bir sıra müasir nəzəriyyələrə əsaslanan üsullardan istifadə edirlər.

Buraya daha çox istifadə olunan çoxseçimli testlərdən əlavə, esselər, portfoliolar, şifahi müsahibələr, müşahidələr və introspeksiya daxil olmaqla müxtəlif mənbələrdən əldə edilə bilər. Beləliklə, dilin qiymətləndirilməsinin əsas məqsədi tədris və öyrənmə proseslərini, eləcə də nəticələrini təsvir etmək, imtahan verənlərin performansını müqayisə etmək üçün “ümumi meyar” təmin etmək və yüksəliş, məşğulluq və immiqrasiya ilə bağlı qərarları məlumatlandırmaqdır (Hughes, 2010).

Problemnin aktuallığı. Fənn üzrə təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsinin əsas vəzifələrindən biri tələbələrin tədris və təlim fəaliyyətinin keyfiyyətinin yüksəldilməsidir [10, s. 9]. Azərbaycan Respublikasında təhsil konsepsiyasının həyata keçirilməsi müasir təhsil prosesində qiymətləndirmə metodlarında davamlılıq problemləri üzrə tədqiqatları yeniləyir.

Problemnin elmi yeniliyi. Ali təhsildə xarici dil sahəsində keyfiyyətin təmin olunması üçün müasir qiymətləndirmə nəzəriyyələrinin vacibliyi araşdırılmış və ingilis dilinin tədrisində metodik yolları araşdırılmışdır.

Problemnin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə tədqiqatın nəticələri ali pedaqoji təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisi praktikasında istifadə oluna bilər. Bundan əlavə, praktiki tətbiqlərdən universitetlərdə ingilis dilinin tədrisi metodikası kurslarında istifadə edilə bilər.

Ədəbiyyat:

1. Белова Е.Е., Гаврикова Ю.А. Современный подход к обучению чтению на английском языке // Проблемы современного педагогического образования. – 2018. № 59-3. – с. 80-83
2. Гальскова, Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. – М.: Издательский центр «Академия», – 2006. – 336 с.
3. Bachman, L. F. Building and supporting a case for test use. *Language Assessment Quarterly*, 2(1), – 2005. 1-34.
4. Black, P. and Wiliam, D. Assessment and Classroom Learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 1998. 7-74.
5. Gardner, J. *Assessment and Learning* (2nd Edn). – London: SAGE Publications Ltd. 2012, – p.11-46
6. Hattie, J. and Clarke, S. *Visible learning: Feedback*. Abingdon, – UK: Routledge. – 2019. – 142 p.
7. Hughes, G. Identity and belonging in social learning groups: the value of distinguishing the social, operational and knowledge-related dimensions. *British Educational Research Journal*, 36, no. – 2010 1: – 47- 63.
8. Skinner, B. F. “Behaviourism, Skinner On.” *Oxford Companion to the Mind*. – New York: Oxford University Press. – 1987. – p.12- 34

E-mail: feridehuseynova21@gmail.com

Rəyçilər: *ped.elm.dok., prof. D.Ə. İsmayılova,*
ped.ü.fəls.dok., dos. İ.A. Cavadov

Redaksiyaya daxil olub: 23.11.2023